

MỘT SỐ NÉT ĐẶC TRƯNG CỦA BỘ NỮ PHỤC CỔ TRUYỀN CỦA DAO QUẦN TRẮNG

NGUYỄN ANH CƯỜNG

Dao quần trắng có thể là một trong những nhóm Dao có mặt khá sớm ở nước ta. Khoảng thế kỷ XIII (có thể muộn hơn) Dao Quần trắng (trong Bình hoàng khoán điệp gọi là "khố bạch man") từ Phúc Kiến vào Quảng Yên, ngược lên Lạng Sơn, Cao Bằng, Thái Nguyên rồi đến Tuyên Quang. Một bộ phận nhỏ của nhóm này rời Tuyên Quang xuôi về Đèo Hùng (Vinh Phú) rồi ngược lên Sông Hồng lên Yên Bái và Lào Cai, nay có tên là Dao Họ hay Dao Đen.

Trang phục cổ truyền của Dao Quần trắng, nay chỉ còn lại ở bộ nữ phục. Và chúng ta có thể thấy ở nhóm Dao Quần trắng đang cư trú tại Tuyên Quang.

Bộ nữ phục cổ truyền của Dao Quần Trắng bao gồm: Khăn đội đầu, áo dài, yếm, dây lưng, quần, xà cạp, đồ trang sức.

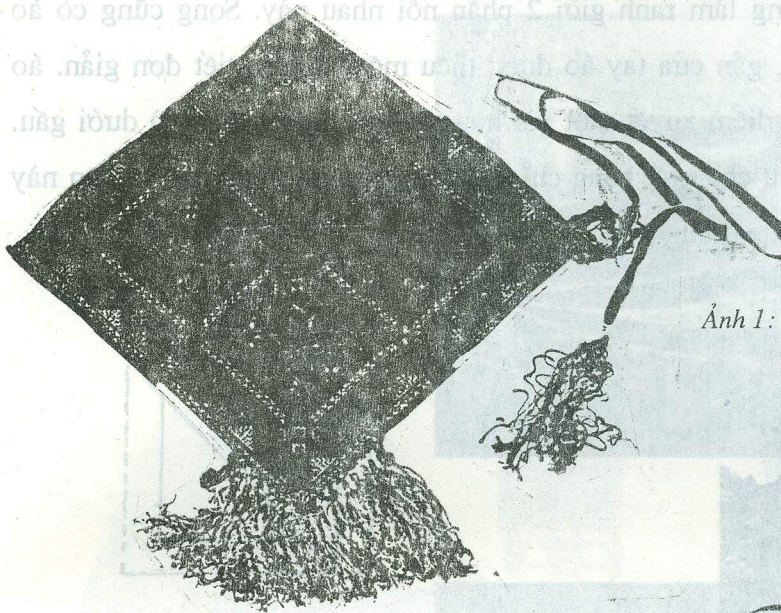
- *Khăn đội đầu (ti pấy)*: Khăn là một vuông vải khổ 40cm nhuộm chàm. Viên xung quanh bằng vải màu trắng và màu đỏ xen nhau. Một góc khăn được đính nhiều tua chỉ màu đỏ và vàng, khi đội những tua này ở phía sau gáy. Một góc đính dải khi đội, cuốn quanh đầu để giữ cho khăn cho khỏi rơi. Mặt khăn được thêu hầu kín các hoạ tiết trang trí.

Có hai loại khăn khác nhau: Loại thứ nhất vừa được nói tới, loại này được thêu rất công phu để các cô gái dùng vào các dịp lễ hội, tết, đám cưới, đi đến các chợ phiên... Còn loại thứ hai ít thêu hơn thường được dùng hàng ngày, kích thước không khác gì loại khăn thứ nhất (ảnh 1,2).

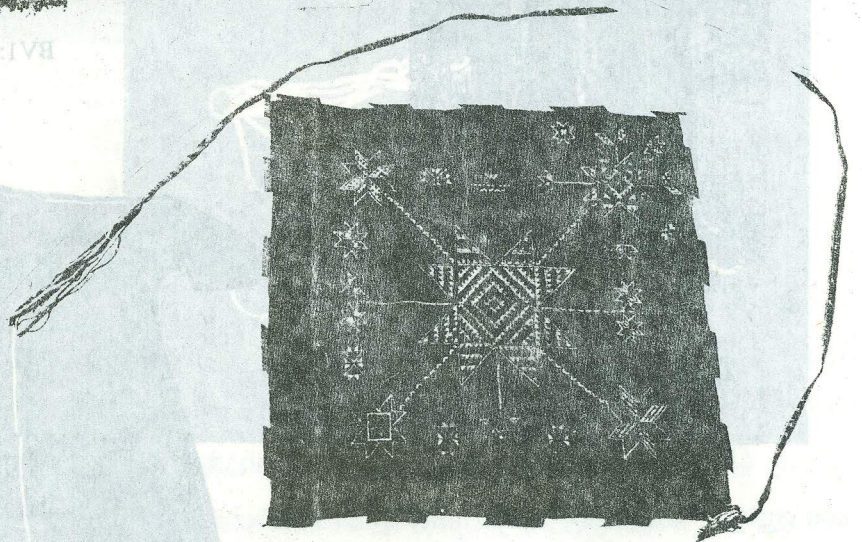
Phụ nữ Dao Quần trắng để tóc dài, vấn khăn ngang như phụ nữ người Việt ở nông thôn hay người Tày. Bên ngoài vành khăn này người ta còn phủ một khăn vuông thêu vừa được giới thiệu.

Khi đội, khăn được gấp phân ở giữa (bản vẽ 1) làm cho hẹp bớt rồi phủ ra ngoài vành khăn ngang, một góc nhọn phía trước trán, một góc nhọn sau gáy, dây khăn cuốn

quanh đầu để lên 2 góc khăn này, còn 2 góc khăn 2 bên đầu thả xuống phủ kín 2 tai, đó là cách đội thứ nhất. Còn cách thứ 2 cũng tương tự chỉ khác là góc khăn phía trước trán mỏng của nó được gài vào bên trong vòng cuốn quanh đầu (ảnh 3).

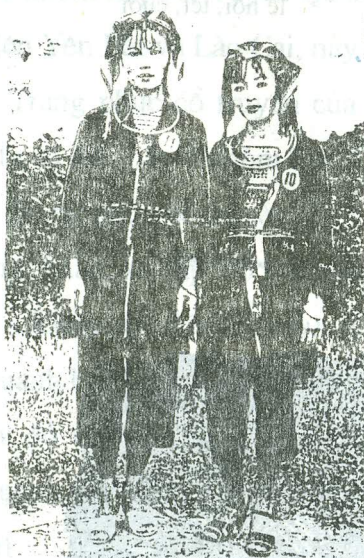
Ảnh 1: Khăn dùng vào các dịp lễ hội, tết, cưới

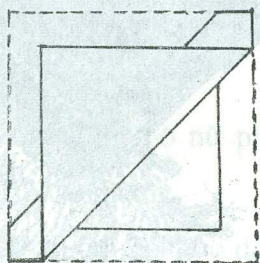
Ảnh 2: Khăn dùng hàng ngày

Yếm (ảnh 2) của phụ nữ Dao Quần trắng rất to che kín cả ngực và bụng (dài 56cm, rộng 54cm). Yếm được cấu tạo bởi hai phần: phần bên trên tam giác gọi là phần cổ yếm, phần bên dưới hình chữ nhật gọi là thân yếm. Phần cổ yếm là hình thang cân, đáy nhỏ ở trên là cổ yếm. Phần này được thêu các họa tiết hình sao tám cánh trong các khung

Áo nữ (mân ao vẩy) thường là áo dài màu chàm, tay dài, khoét nách, cổ thìa, nẹp cổ nhỏ được thêu 2 đường đơn giản bằng chỉ đỏ và trắng. Nẹp hai thân trước từ chân cổ áo xuống gấu tà được viền bằng vải trắng và đỏ, hai bên đối nhau. Cửa tay áo thường được nối một đoạn ngắn bằng vải khác màu hoặc cùng màu thì có một dải họa tiết thêu bằng chỉ đỏ và trắng làm ranh giới 2 phần nối nhau này. Song cũng có áo không có đoạn nối như vậy, gân cửa tay áo được thêu một vài họa tiết đơn giản. áo được thêu rất ít, thân áo chỉ điểm xuyết một vài họa tiết nơi ngang thân và dưới gấu. Ngoài ra còn một đường thêu chân rết bằng chỉ trắng chạy dọc từ ống tay áo bên này qua vai sang ống tay áo bên kia (ảnh 4).

Ảnh 3: Hai kiểu đội khăn

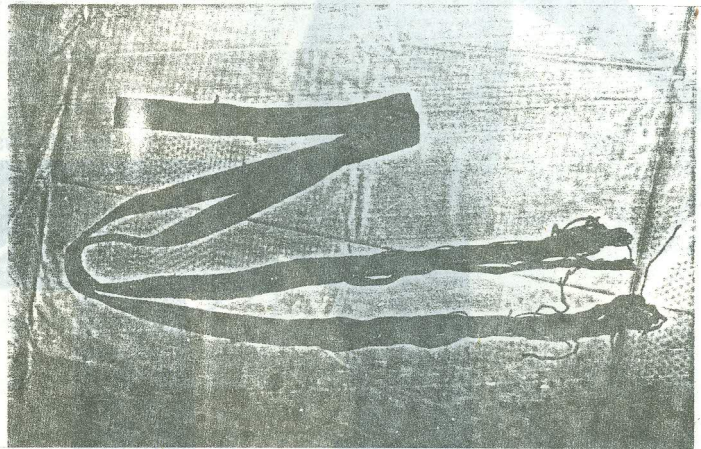
BV1: Cách gấp khăn trước khi đội

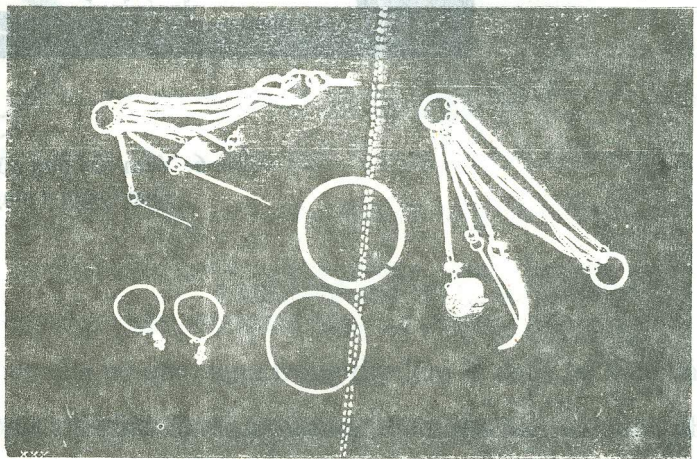
Ảnh 4: Áo dài của phụ nữ Dao Quần Trắng

- *Dây lưng*: (thay quây lưng): áo của phụ nữ Dao Quần trắng không cài khuy nên cần đến dây lưng. Dây lưng là một dải vải dệt bằng chỉ màu (dài 180cm - 200cm, rộng 4cm - 5cm). Hai đầu để tua rất dài. Màu sắc chủ yếu vẫn là đỏ, vàng và đen (ảnh 5).

Ảnh 5: Dây lưng của phụ nữ Dao Quần Trắng

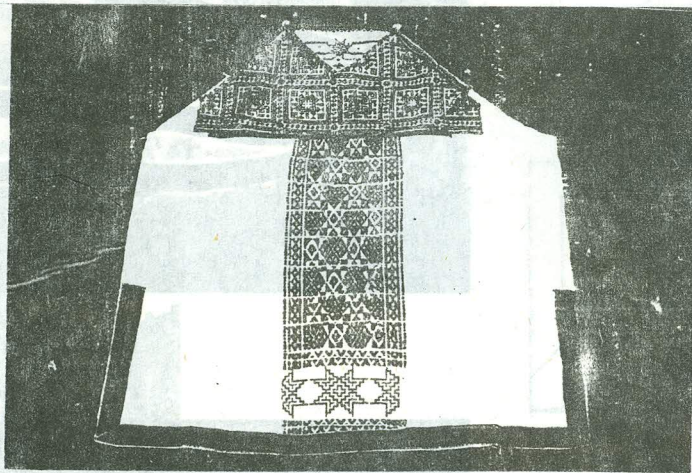
Ảnh 5b: Đồ trang sức của phụ nữ Dao Quần Trắng

- *Yếm (ti phàn)* : Yếm của phụ nữ Dao Quần trắng rất to che kín cả ngực và bụng (dài 56cm, rộng 54cm). Yếm được cấu tạo bởi hai phần: phần bên trên tạm gọi là phần cổ yếm, phần bên dưới là phần thân yếm. Phần cổ yếm là hình thang cân, đáy nhỏ ở trên là cổ yếm. Phần này được thêu các hoạ tiết hình sao tám cánh trong các khung

vuông bằng chỉ đỏ trên nền trắng của yếm. Mảng hoa văn này được thêu sẵn khi nào may yếm thì đắp vào.

Phần thân yếm hình chữ nhật, ở giữa là một mảng hoa văn dệt bằng chỉ đen và đỏ, họa tiết chính là các hình thoi nối tiếp nhau và hình sao tám cánh. Dưới gấu và về hai bên thân được đắp các đoạn vải đỏ và đen (ảnh 6).

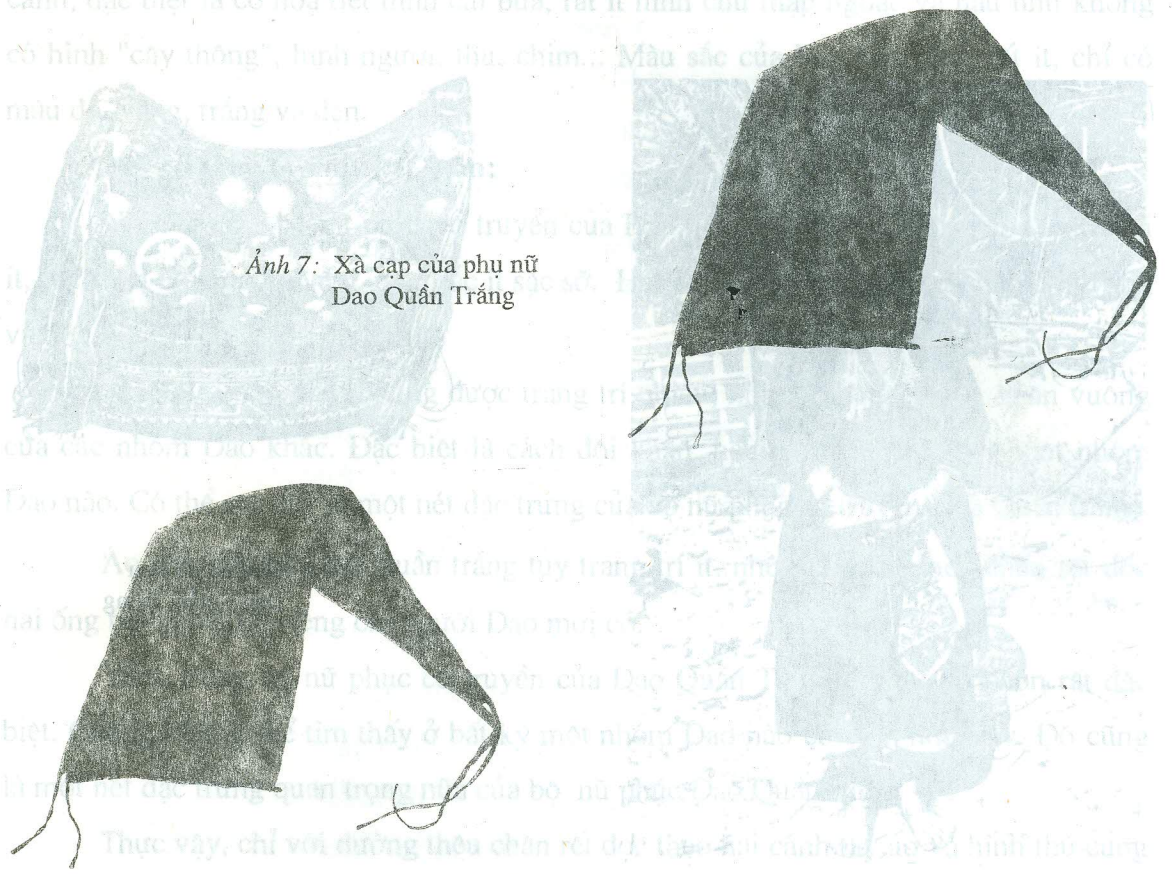

Ảnh 6: Yếm của phụ nữ
Dao Quần Trắng

Quần (khoa): Quần màu trắng chỉ dành cho cô dâu dùng trong ngày làm lễ cưới, còn ngày thường mọi người mặc quần màu chàm được cắt bằng vải vuông theo kiểu chân què. Trước đây là cạp lá toạ nhưng nay được thay bằng cạp luôn dây rút.

Xà cạp (tinh kéo than): Xà cạp của phụ nữ Dao Quần trắng bằng vải màu chàm không thêu hoa văn trang trí. Một đoạn vải màu chàm hoặc đen (dài chừng 110cm, rộng 30cm) gấp chéo theo chiều dọc rồi dọc đôi được hai chiếc xà cạp có hình "đuôi heo".

Mép vải bị dọc được viền bằng vải đỏ và đen để khỏi bị tụt. hai đầu xà cạp đều có đính dài để buộc vào chân (ảnh 7).

Ảnh 7: Xà cạp của phụ nữ Dao Quần Trắng

Trang phục cô dâu: Y phục của cô dâu dùng trong dịp làm lễ cưới về kiểu cách không khác gì y phục ngày thường chỉ khác là đồ mới được thêu đẹp hơn và quần phải là màu trắng. Cái khác chủ yếu là cô phải đội thêm một cái mũ mà thường ngày không ai được dùng. Mũ trông giống như cái bồ dài, cốt làm bằng xơ mướp, bên ngoài lợp vải màu chàm. Sống mũ vồng nên hai chóp mũ nhô cao. Mỗi chóp được đính một chùm tua bằng chỉ đỏ và vàng. Trên thành mũ được đính nhiều mảnh bạc hình bán cầu, hình sao bảy cánh và cũng là hình sao bảy cánh nằm trong một hình tròn. Ngoài ra còn được đính nhiều chuỗi hạt thủy tinh màu.

Quanh vành mũ là một băng vải được thêu nhiều họa tiết khác nhau cũng bằng chỉ đỏ, vàng, đen. Ở đây có một họa tiết đáng chú ý đó là hình cái bừa (ảnh 8,9).

Ảnh 9: Trang phục cô dâu Dao Quần Trắng

Ảnh 8: Mũ của cô dâu
Dao Quần Trắng

Đồ trang sức: Phụ nữ Dao Quần trắng cũng có đồ trang sức bằng bạc và bằng đồng. Gần đây đã có người dùng đồ trang sức bằng vàng. Phụ nữ hầu như ai cũng có vòng cổ bằng bạc, ngoài ra còn thêm một chuỗi xà tích móc vào hai đầu của vòng cổ. Đầu chuỗi xà tích thường đeo các chuỗi vuốt hổ, ống đựng vôi hình quả đào, lục lạc... Nhân, vòng tay cũng có nhưng số lượng rất ít so với các nhóm Dao khác.

Hoa văn trang trí trên y phục: Bộ y phục cổ truyền của phụ nữ Dao Quần trắng được trang trí rất ít, trừ khăn và yếm. Hoạ tiết trang trí chủ yếu là các dạng hình sao tám cánh, đặc biệt là có hoạ tiết hình cái bừa, rất ít hình chữ thập ngược và hầu như không có hình "cây thông", hình người, thú, chim... Màu sắc của hoa văn cũng rất ít, chỉ có màu đỏ, vàng, trắng và đen.

Mấy nhận xét thay kết luận:

Nhìn chung, bộ nữ phục cổ truyền của Dao Quần trắng khá đơn giản. Trang trí ít, trừ khăn đội đầu và yếm, màu sắc ít sặc sỡ. Hai màu được dùng nhiều nhất là vàng và đỏ.

Khăn đội đầu hình vuông được trang trí nhiều, nhưng không giống khăn vuông của các nhóm Dao khác. Đặc biệt là cách đội khăn, hầu như không giống một nhóm Dao nào. Có thể coi đây là một nét đặc trưng của bộ nữ phục cổ truyền Dao Quần trắng.

Áo của phụ nữ Dao Quần trắng tuy trang trí ít, nhưng đường thêu chân rết dọc hai ống tay là nét rất riêng chỉ người Dao mới có.

Yếm, trong bộ nữ phục cổ truyền của Dao Quần Trắng là một bộ phận rất đặc biệt. Chúng không thể tìm thấy ở bất kỳ một nhóm Dao nào có yếm như vậy. Đó cũng là một nét đặc trưng quan trọng nữa của bộ nữ phục Dao Quần trắng.

Thực vậy, chỉ với đường thêu chân rết dọc theo hai cánh tay áo và hình thù cùng với những hoạ tiết hoa văn của cái yếm, chúng ta không khó khăn gì mà nhận ra Dao Họ và Dao Đen ở Yên Bái và Lào Cai vốn là Dao Quần trắng. Mặc dù hiện nay họ không còn tục trong ngày lễ cưới cô dâu phải mặc quần trắng và không còn mang tên là Dao Quần trắng.

Các hoạ tiết hoa văn của Dao Quần trắng cũng mang sắc thái riêng như: hoạ tiết được dùng phổ biến nhất là các dạng hình sao tám cánh, không có hình "cây thông:", hình chim, hình thú, hình sóng nước... như ở nhiều nhóm Dao khác. Mặc dù, bộ nữ phục cổ truyền của Dao Quần trắng chỉ có mấy nét đặc trưng như vậy, nhưng cũng đủ để phân biệt với các nhóm Dao khác. Và cũng đủ để phân biệt những bộ phận của nhóm Dao này ở một số địa phương mà nay không còn tên là Dao Quần trắng nữa.